

بهنام بازیگران

نقش مجلات علمی در اشاعه علوم و پیشرفت آنها انکارناپذیر است و مجلات علمی از نهادهای ضروری جوامع بشری هستند. در کشور ما نیز پس از دخول موج نوین فعالیت‌های علمی، از حدود دهشتاد سال پیش، در این راه کوشش‌های گسترده و پراکنده‌ای صورت گرفته است. نخستین تلاش‌ها در انتشار یک نشریه ریاضی (۱) به ۵۵ سال قبل بازمی‌گردد که "مجله ریاضیات" به‌همت روانشاد دکتر غلامحسین مصاحب پایه‌گذاری شد. دکتر مصاحب در مقدمه اولین شماره "مجله ریاضی" که در اول آبان‌ماه ۱۳۰۹ منتشر شد هدف خود از ایجاد چنین مجله‌ای را عمدتاً "رفع ۳ نیاز جامعه بیان کرد، که عبارتند از:

- الف) کمبود کتب در زمینه مسائل ریاضی؛
- ب) دور بودن جامعه از ترقیات و پیشرفت‌های علمی کشورهای خارجی؛
- پ) کمبود کتب علمی.

بهنام بازیگران

نقش مجلات علمی در اشاعه علوم و پیشرفت آنها انکارناپذیر است و مجلات علمی از نهادهای ضروری جوامع بشری هستند. در کشور ما نیز پس از دخول موج نوین فعالیت‌های علمی، از حدود دهشتاد سال پیش، در این راه کوشش‌های گسترده و پراکنده‌ای صورت گرفته است. نخستین تلاش‌ها در انتشار یک نشریه ریاضی (۱) به ۵۵ سال قبل بازمی‌گردد که "مجله ریاضیات" به‌همت روان‌شاد دکتر غلامحسین مصاحب پایه‌گذاری شد. دکتر مصاحب در مقدمه اولین شماره "مجله ریاضی" که در اول آبان‌ماه ۱۳۰۹ منتشر شده هدف خود از ایجاد چنین مجله‌ای را عمدتاً "رفع ۳ نیاز جامعه بیان کرد، که عبارتند از:

- الف) کمبود کتب در زمینه مسائل ریاضی؛
- ب) دور بودن جامعه از ترقیات و پیشرفت‌های علمی کشورهای خارجی؛
- پ) کمبود کتب علمی.

متاسفانه عمر این مجله کوتاه بود و بعد از اینکه ۱۱ شماره^۶ خود را به صورت چاپ سنگی از آبانماه ۱۳۰۹ تا فروردین ۱۳۱۰ (دراول و پانزدهم هرماه) چاپ کرد به علی‌کارآن متوقف شد تا اینکه در آبانماه ۱۳۱۴ دوباره شروع به کار کرد اما بیش از ۲ شماره^۶ دیگر به صورت چاپ سربی منتشر نشد و کار این مجله کلاً با چاپ ۱۲ شماره پایان یافت .

با توجه به مطالب مجله^۶ ریاضی می‌توان گفت نه تنها دکتر صاحب بخوبی توانسته است در جهت هدفهای مجله گام بردارد، بلکه اگر چاپ آن ادامه پیدا می‌کرد می‌توانست تا اثیر فوق العاده زیادی در بالابردن سطح علمی و ترویج روحیه^۶ مطالعه و تحقیق در نسل جوان داشته باشد. با در نظر گرفتن راستای اهداف مجله ریاضی مطالب آن را می‌توان کلاً^۶ به دو قسمت اصلی و فرعی تقسیم بندی کرد. مطالب اصلی آن از قسمتهای زیر تشکیل شده بود :

۱- مسائل حل شده همراه با مقالات و مطالب مفید. این قسمت تشکیل شده است از مقالات و مطالب مختصر درسی و به دنبال آن مسائلی حل شده و تمریناتی نیز برای حل کردن. این مسائل عموماً "در سطح دبیرستانی و شامل قسمتهای مختلفی مانند هندسه، جبر، مثلثات، حساب، و فیزیک است. جواب تمرینات حل نشده نیز در دو شماره^۶ بعد با ذکر نام کسانی که جواب آنها را برای مجله فرستاده بودند به چاپ می‌رسید که اثری تشویقی داشت .

۲- ریاضیات عالی. که شامل مطالب متنوعی بود از قبیل حساب دیفرانسیل، سریها (تحت عنوان سلاسل)، آنالیز برداری، معادلات دیفرانسیل (خصوصاً "بحثی پیرامون معادله^۶ ریکاتی)، و در دو شماره^۶ آخر، توپولوژی مجموعه^۶ نقاط، آنالیز، درسهای درزمینه^۶ مبانی ریاضی و نظریه^۶ مجموعهها

تحت عنوان تئوری آنسامیل) به دنبال این مطالب نیز تمرینات

حل شده و مسائلی برای حل کردن قرار داشت .

۳- ترجمه کتابهای خارجی و مقالاتی از کتابهای درسی و تازه تالیف شده . در

در این قسمت فصلهایی از کتاب جبر و مقابله و ترجمه کتابهایی در زمینه

معرفی کلی ریاضیات و مطالب دیگر به چاپ رسیده اند ، اما مهمترین مطلبی

که در این قسمت و در سه شماره آخر مجله چاپ شد ، ۱۰ فصل از مقالات انیشتن

در مورد نظریه نسبیت بود که برای اولین بار در ایران به چاپ می رسید .

اما به غیر از قسمت‌های فوق الذکر که مطالب رسمی و دائمی مجله را تشکیل

می داد ، مطالبی نیز که از هدف اصلی مجله تقریباً "به دور بود و در جذابیت

مجله اثر داشت تحت عنوانهای مختلف زیر به طور نامنظم به چاپ می رسید .

۴- حیل ریاضی . که شامل پارادوکسهای ریاضی ، بیشتر در زمینه هندسه ، بود .

۵- معماها .

۶- افکار و اقوال و حکایات بزرگان . این قسمت شامل جمله‌هایی از بزرگان

علوم و یا حکایت‌هایی کوتاه از آنها بود .

۷- خواص اعداد . در گوشه و کنار صفحات مجله ، روابط و خواص اعداد نوشته

و بیان می شد که از زیبایی ظاهری خوبی برخوردار بودند .

۸- ریاضیون و مسائل تاریخی . در این قسمت شرح حال و زندگی ریاضیدانان

بزرگ (چه ایرانی و چه غیر ایرانی) همراه با ذکر مسائل معروفی که توسط

آنها عنوان شده و یا حل شده با ذکر روشهای حل آنها نوشته می شد .

۹- اصطلاحات . گاهی در مجله صفحه‌ای برای ذکر اصطلاحات ریاضی به زبان

فرانسوی در نظر گرفته می شد که این کار شاید یکی از اولین کوششها در زمینه

واژه‌سازی علمی در ایران بوده است .

۱۰- گوناگون. همان طور که از نام این قسمت مشخص است شامل مطالب متنوعی بوده است .

متأسفانه مشکلات زیادی در راه چاپ این مجله وجود داشت که هنوز هم برای ایجاد چنین مجلاتی وجود دارد. اساسی‌ترین آنها همان معضل مادی است که ظاهراً "علت اصلی متوقف شدن چاپ مجلهٔ ریاضی شد. اما سه نیازی که باعث پایه‌گذاری چنین مجله‌ای شده‌اند هنوز هم کم و بیش به قوت خود باقی‌اند. با دانستن اینکه مسائل و مطالب بسیار مهمی همچون مقالات اینشتین دربارهٔ نسبیت و مسائلی مانند مسالهٔ چهاررنگ برای اولین بار در جامعهٔ ما توسط این مجلهٔ ریاضی مطرح شده اهمیت و ارزش آن و همچنین لازمهٔ وجود چنین مجلات علمی در ایران بیشتر پی‌می‌بریم، بنابراین از بین بردن موانعی که در جلوی این امر مهم قرار دارد لازم و واجب است .

توضیح

(۱) قبل از مجلهٔ ریاضیات، در سال ۱۳۵۶ نشریه دیگری به نام "حل المسائل ریاضی" نیز در تهران منتشر شده است. این نشریه زیر نظر "ناصر هورفر- ریاضی"، منتشر می‌شده و عمدتاً "هدف آن ارائهٔ مسائل امتحانات ریاضی بوده است، از این نشریه چند شماره‌ای بیشتر منتشر نشد.